

**SCIENTIFIC-METHODICAL ASPECTS OF FORMATION
OF READINESS FOR GERMAN-LANGUAGE
PROFESSIONALLY ORIENTED COMMUNICATION
OF FUTURE AGRICULTURISTS**

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
ГОТОВНОСТІ ДО НІМЕЦЬКОМОВНОГО
ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ
У МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ**

Tetyana Pakhomova¹

Olga Piddubtseva²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-077-3-15>

Abstract. Active European integration processes in the state, education and business determine relevance of the study. They pay special attention to the discipline «Foreign language for specific purposes» in the training of agricultural specialists. The purpose of this study is to consider the scientific and methodical aspects of formation of readiness for German-language professionally oriented communication among future agriculturists. Theoretical (analysis, systematization, generalization, modeling) and empirical methods were used to achieve this goal. They allowed to analyze the latest scientific research in the field of foreign language training, problems of readiness for foreign language communication, features of foreign language professionally oriented communication of agro-industrial enterprises' specialists. The analysis of the professional requirements for future farmers, scientific approaches to interpretation of the concept «readiness», modern concepts of foreign language teaching methods gave grounds to specify the concept of readiness for German-speaking professionally oriented communication of agriculturists, which is seen as the competence to use acquired knowledge, ability and skills for successful German-speaking professionally oriented communication.

¹ Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of English Philology,
Zaporizhzhia National University, Ukraine

² Senior Lecturer at the Department of Philology,
Dnipro State Agrarian and Economic University, Ukraine

Analysis of the national experience of foreign language training of agricultural sector specialists shows that the main purpose of foreign languages studying in higher educational establishments is the training a specialist who can use the German language as a tool of professional activity and professional knowledge. In order to achieve this goal it is necessary to develop the linguistic, social-cultural, educational and professional components of German-speaking professionally oriented communicative competence.

Communication is an integral part of the professional activities of specialists. It is based on general social and psychological patterns and focuses on the successful and effective implementation of professional duties, and includes the exchange of proposals, requirements, views, motives to solve specific problems, sign agreements or establish other relations between the subjects of joint activities. German-language professionally oriented communication has its linguistic features, namely: lexical (terms, scientific and technical phraseology, professionalism, jargon, abbreviations and acronyms), grammatical (nominal style, modal verbs, passive voice, sentence length) and stylistic (metaphor, comparison and epithets).

According to the fundamental bases of foreign language training the model of formation of readiness for German-language professionally oriented communication among future agriculturists is proposed, based on the peculiarities of teaching foreign languages in agricultural universities and the specificity of professionally oriented communication of specialists in the agricultural sector. It consists of the following blocks: motivational-target, theoretical-methodological, content-technological and productive-estimated. The effectiveness of the model depends on such factors as: the organization of the appropriate language environment, modeling of professional situations in the classroom and increase motivation for professionally oriented communication.

The results of the study are to determine the place of formation of readiness for foreign language communication in the professional education of future farmers, to determine the linguistic features of German-language communication of agronomists, to substantiate the organizational and pedagogical conditions of German-language training and create an appropriate model. The formation of readiness for professionally oriented communication in a foreign language is a systematic, long-term process that involves the development of traditional professional ideas, professional thinking and professional behavior.

1. Вступ

Сучасні політичні та соціально-економічні зміни обумовлюють нові вимоги до фахівців усіх галузей суспільної діяльності, що не може не вплинути на особливості іншомовної підготовки в закладах вищої освіти. Готовність до професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою стає сьогодні одним із ключових компонентів підготовки фахівця, що було неодноразово підкреслено у роботах О.І. Баглай, Н.М. Галицької, Л.П. Гапоненко, Н.В. Логутіної, О.Є. Можаровської, В.Б. Смелікової, М.В. Сотер, Н.А. Сури, О.В. Тинкалюк та ін. Професійна підготовки фахівців-аграріїв не стоїть окремо від цих процесів. В сучасній дидактиці доволі пильно розглядають як питання професійного спілкування взагалі (С.М. Амеліна, Л.В. Барановська, З.І. Дзюбата, Н.О. Зуєнко, А.В. Кучер, О.В. Литвинова), так і проблеми формування готовності до іншомовного професійно орієнтованого спілкування майбутніх аграріїв (Ю.О. Ніколаєнко, О.С. Резунова, К.Г. Якушко). Безсумнівно, що з цілком зрозумілих причин у дослідженнях даної теми основна увага належить англійській мові. Інші мови, зокрема німецька, потрапляють в коло інтересів педагогів набагато рідше. Але при цьому потреба у фахівцях-аграріях, здатних до професійного спілкування німецькою мовою, стрімко росте з кожним роком. Це і обумовлює актуальність цієї наукової розвідки.

Метою дослідження є розгляд науково-методичних аспектів формування готовності студентів-аграріїв до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування. Відповідно до мети дослідження визначено такі завдання: 1) аналіз місця та ролі іншомовної підготовки в аграрних закладах вищої освіти; 2) дослідження лінгвістичних особливостей німецькомовного професійно орієнтованого спілкування фахівців-аграріїв; 3) створення моделі формування готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування у майбутніх аграріїв. Для досягнення цієї мети були використані теоретичні (аналіз, систематизація, узагальнення, моделювання) та емпіричні методи.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що конкретизоване поняття готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування фахівців-аграріїв, описано місце та роль іншомовної підготовки в сучасних умовах професійної підготовки в аграрних закладах вищої освіти, охарактеризовано особливості німецькомовного

професійно орієнтованого спілкування фахівців аграрних підприємств, розроблено модель формування готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування у студентів-агрономів.

Сьогодні педагогічна складова поняття «готовність» трактується по-різному. Це може бути й «цілісна інтегрована якість особистості, що найбільш повно описує емоційну, когнітивну та вольову мобільність особи у момент включення в діяльність» [4], а можна розглядати готовність і як «складне структурне утворення особистості майбутнього фахівця, що вміщує якісну професійну та психологічну підготовку, за умов якої сформовані необхідні знання, уміння та навички» [5]. Більш універсальним є розуміння готовності як «інтегративної, професійно значущої якості особистості, що становить систему взаємопов'язаних структурних компонентів, які містять особистісні і процесуальні аспекти» [8]. Таким чином акцентується увага на готовності як комплексному результаті освіти, що стосується ціннісної, комунікативної, практично-дієвої та особистісної сфер майбутнього фахівця.

Сучасна наука в останні роки все частіше підкреслює той факт, що в загальній готовності студентів до професійної діяльності значну роль грає готовність до іншомовного спілкування. При характеристиці формування професійної компетентності сучасного фахівця постійно підкреслюють той факт, «що вже під час навчання в університеті іншомовна комунікативна готовність стане у нагоді студентам та дозволить безперешкодно здійснювати міжнародну мобільність, ефективно контактувати з іноземними спеціалістами та студентам, учасниками різних освітніх проєктів» [12].

Якщо поглянути на проблему в контексті міжкультурної комунікації, то готовність знову ж таки потрібно розглядати як «інтегровану якість особистості, що охоплює відповідні знання, вміння, навички, якості та цінності, позитивну мотивацію та налаштованість на міжкультурну взаємодію, що у комплексі забезпечують повноцінне, ефективне виконання професійних обов'язків через продуктивну комунікацію, побудовану на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, співпраці, толерантності, емпатії, мобільності поведінки, відсутності етноцентризму, відкритість, готовності до діалогу, вмінні сприймати і розуміти інші культурні позиції та цінності» [11]. Все вищеперераховане має пряме відношення до формування готовності до німецькомовного

професійно орієнтованого спілкування фахівців-аграріїв як «здатності використовувати набуті знання, вміння та навички для здійснення успішної німецькомовної професійно орієнтованої комунікації» [7].

2. Місце і роль німецькомовної підготовки в аграрних закладах вищої освіти

Професійна підготовка в аграрному виші зорієнтована на забезпечення студентів глибокими теоретичними знаннями та практичними навичками для виконання в майбутньому професійних завдань науково-дослідного та інноваційного характеру, формування готовності до виконання професійних обов'язків на агропромислових підприємствах та/або науково-дослідних установах. Метою навчання є розвиток загальних та спеціальних компетентностей. Загальновизнано, що загальні компетентності – це знання, розуміння, навички та здатності, якими студент оволодіває у рамках виконання певної освітньої програми, але які мають універсальний характер. На відміну від загальних компетентностей, спеціальні – це ті, що є специфічними для даної предметної області (галузі/напрямку/дисципліни). Серед загальних компетентностей наразі слід виокремити здатність спілкуватися іноземною мовою. Її особливий статус пояснюється активними євроінтеграційними процесами, що відбуваються в державі, освіті та бізнесі.

Питанню іншомовної підготовки майбутніх фахівців нефілологічного напрямку присвячено ряд наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених. Термін «іншомовна підготовка» активно увійшов в наукову педагогічну літературу. Проте слід відмітити, що чіткої дефініції цього поняття не спостерігається. В своєму дослідженні ми розглядаємо іншомовну підготовку в аграрному виші як «системне оволодіння іноземними мовами на основі міждисциплінарної інтеграції з урахуванням індивідуальних якостей особистості, спрямоване на досягнення такого рівня професійної іншомовної комунікативної компетентності, що забезпечить міжкультурне та міжособистісне спілкування для вирішення професійних завдань у полікультурному, мультилінгвальному глобалізованому суспільстві» [6]. Таке визначення іншомовної підготовки зорієнтоване на задоволення потреб суспільства у конкурентоспроможних фахівцях, здатних до максимальної самореалізації та постійного самовдосконалення.

В Рамковій програмі з німецької мови професійного спрямування для закладів вищої освіти зазначено, що під час планування змісту навчання німецької мови за професійним спрямуванням потрібно орієнтуватися на набуті знання у закладах середньої освіти, а також на програмні результати навчання, що зазначені в освітніх програмах спеціальностей. Рамкова програма пропонує рамки, в межах яких можуть розроблятися навчальні плани для кожного конкретного ЗВО, що обумовлено природою дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», виходячи з якої розробка будь-яких навчальних програм повинна починатися з аналізу потреб та можливостей усіх стейкхолдерів певної спеціальності.

Навчання іноземної мови за професійним спрямуванням розглядається як навчання, де в центрі уваги знаходяться потреби студентів у вивченні іноземної мови з орієнтацією на особливості майбутньої спеціальності. Науковці підкреслюють, що таке навчання передбачає професійне спрямування не лише змісту навчальних матеріалів, але й практичної діяльності, включаючи формування професійних навичок. Професійний компонент у змісті іншомовної підготовки дозволяє підвищити рівень підготовки з фахових предметів за рахунок вивчення закордонного досвіду та практик в аграрній сфері.

Німецькомовна підготовка фахівців-аграріїв спрямована на: взаємодію викладачів і студентів у процесі навчання іноземної мови, що є джерелом інтенсивного саморозвитку студентів; інтеграцію процесів оволодіння іноземною мовою за професійним спрямуванням з розвитком особистісних якостей студентів, знанням культури країни носіїв мови, що вивчається та набуттям спеціальних навичок, які базуються на професійних і лінгвістичних знаннях; мотивацію навчання студентів; індивідуалізацію іншомовної підготовки студентів; впровадження інформаційно-комунікаційних технологій; використання міжпредметних зв'язків, автентичних матеріалів та моделювання комунікативних ситуацій, наближених до реальних; орієнтацію навчального процесу на активну самостійну роботу, що формує автономію студентів, створює умови для їхнього самовираження та саморозвитку [3].

Як вже було зазначено, головною метою професійно орієнтованої німецькомовної підготовки в аграрних вишах є підготовка фахівця, здатного використовувати німецьку мову як інструмент професійної

діяльності та професійного пізнання. На нашу думку, для досягнення цієї мети потрібно розвивати різні компоненти німецькомовної професійно орієнтованої комунікативної компетентності, а саме: лінгвістичний, соціокультурний, навчальний та фаховий.

Лінгвістичний компонент включає в себе мовну та мовленнєву компетентності. Мовна компетентність об'єднує фонетичні, лексичні, граматичні та орфографічні знання мовної системи. Вона формується на рівні, що є необхідним для усної та письмової комунікації під час спілкування на академічні або професійні теми. Мовленнєва компетентність націлена на удосконалення умінь та навичок у таких видах мовленнєвої діяльності як говоріння, письмо, читання та аудіювання.

Соціокультурний компонент передбачає знання іншої культури, соціальних і культурних особливостей країни, мова якої вивчається, необхідних для здійснення міжособистісної взаємодії. В процесі соціокультурного розвитку студентів викладач розширює їхній світогляд, виховує культуру спілкування з представниками інших культур, формує почуття, емоції та позитивне ставлення до іноземної мови, зокрема німецької.

Навчальний компонент передбачає здатність до освіти та самоосвіти, самовдосконалення і задоволення пізнавальних інтересів під час вивчення іноземних мов. Наразі даний компонент є дуже важливий, тому що зі зростанням потоку інформації та швидкими змінами першочерговим завданням викладача стає навчити студентів не просто сприймати поданий навчальний матеріал, а самостійно знаходити та критично вивчати необхідну інформацію.

Фаховий компонент спрямований на використання німецької мови під час іншомовного спілкування на професійні теми. Наявність цього компоненту допомагає розширити професійні знання студентів й німецькою мовою, завдяки використанню першоджерел.

Отже, в умовах сьогодення німецькомовна професійно орієнтована підготовка в аграрних закладах вищої освіти займає важливе місце в навчанні. Головною метою дисципліни «Німецька мова (за професійним спрямуванням)» є формування готовності у студентів до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування. Для цього викладачам потрібно приділяти увагу розвитку всіх компонентів німецькомовної професійно орієнтованої компетентності.

3. Лінгвістичні особливості німецькомовного професійно орієнтованого спілкування фахівців-аграріїв

Професія агронома належить до типу професій «людина-людина», тому спілкування є невід'ємною складовою його щоденної фахової діяльності. Для успішного налагодження робочих процесів на підприємстві агроном повинен знаходити спільну мову зі своїм керівництвом (фермером) та підлеглими (помічником агронома, працівниками, фахівцями суміжних галузей). Від уміння спілкуватися в значній мірі залежить успіх фахівця на обраній посаді та його кар'єрне зростання.

Спілкування, яке відбувається під час виконання професійних обов'язків, прийнято вважати професійним. У педагогічній літературі професійне спілкування трактують як комунікативну діяльність, яка характеризується досить високим ступенем формалізації. Також професійне спілкування розуміють як «складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів, породжуваний потребами професійної діяльності, що включає в себе сприйняття і розуміння іншої людини, обмін інформацією, організацію певної стратегії взаємодії» [9].

В свою чергу, якщо спілкування відбувається засобами іноземної мови, то його прийнято вважати іншомовним. Відзначають, що іншомовне професійно орієнтоване спілкування аграріїв є дуже складним феноменом. Його розуміють не лише як «використання у мовленні лексико-граматичних структур певної іноземної мови, а й урахування невербальних засобів комунікації», але й як «комунікація за допомогою символів-знаків», «лінгвосоціокультурна компетенція», а також як «діалог текстових особливостей» тощо [13]. Іншомовне професійно орієнтоване спілкування – це явище, що об'єднує риси професійно орієнтованого і іншомовного спілкування з урахуванням ресурсів іноземної мови у її різних значеннях.

Типовою формою спілкування для агронома під час виконання професійних обов'язків є формально-рольова. Воно передбачає встановлення зв'язків різної тривалості між людьми, яким властиві певні ролі.

Моделі учасників спілкування формуються в залежності від мети та мотивів професійного спілкування, тому процес німецькомовного професійно орієнтованого спілкування може відбуватись між людьми різних рівнів освіченості та спеціальностей. Ми погоджуємося з думкою С.Л. Барсук, яка підкреслює той факт, що будь-яке іншомовне про-

фесійно орієнтоване спілкування регламентується нормами офіційної взаємодії та посадовими стосунками [1]. Тобто, під час спілкування з людьми різних посад агроном буде обирати різні стилі спілкування, які будуть залежати від багатьох факторів – ситуації спілкування, розуміння підтексту інформації, емоційного стану співрозмовника, уміння підтримувати власний емоційний стан у відповідності з вимогами ситуації, уміння використання лінгвістичних засобів спілкування в формі, доступній рівню співрозмовника, уміння застосувати ефективні засоби впливу тощо.

Під час виконання своїх посадових обов'язків агроном користується трьома стилями мовлення – офіційно-діловим, науковим та розмовним. Кожен з зазначених стилів має свою сферу поширення, функціональне призначення, характерні ознаки та систему мовних засобів і стилістичних норм. Але об'єднує їх мова професійного спілкування, яку розуміють як функціональний різновид мови, яким користуються представники певної галузі виробництва, професії, роду занять. Мова професійної комунікації – це система одиниць, що вербалізує когнітивний простір професійної діяльності.

Фонетична та граматична система професійної мови не має своєї специфіки, вона залишається лексичним масивом певної мови. Але слід підкреслити той факт, що професійна мова має свою спеціальну термінологію та професійно-жаргонну лексику, яка є типовою для певної професії.

До лексичних особливостей німецькомовного професійно орієнтованого спілкування на аграрну тематику належать такі.

1. Насиченість мови термінами і термінологічними словосполученнями. В сучасній лінгвістиці термін визначають як динамічне явище, яке народжується, формується, заглиблюється, в процесі пізнання (когніції), переходу від концепту – мисленнєвої категорії до вербалізованого концепту, пов'язаного з тією чи іншою теорією концепцією, осмислюючи ту чи іншу сферу знання і (або) діяльності. Крім того, термін визначають і з логічної сторони, висуваючи на перше місце його зв'язок з поняттям. Термін є «матеріалізацією» абстракції об'єкта спеціальної сфери діяльності у вигляді лексичної одиниці природної мови. Науковці відзначають, що термін є коротким, однозначним, простим, без емоційно-оцінно-експресивних відтінків і відповідає

вимогам системності, співвідноситись з іншими термінами конкретної науково-технічної сфери. В процесі свого функціонування термін може набувати не тільки додаткового значення, але й синонімів, варіацій, він може трансформувати зовнішню структуру. Крім того, термін може бути багатозначним, що спричиняє певні складності при розумінні текстів професійного спрямування, особливо, коли один і той же термін реалізує різні значення (*der Kopf* – голова/качан капусти; *die Blume* – квітка/качан цвітної капусти; *die Gabel* – вилка/вила; *der Ertrag* – прибуток/врожай; *die Züchtung* – розведення/вирощування). В таких випадках визначальним для перекладу є контекст.

Терміни, що використовуються агрономами під час спілкування, можна розділити на загальноновживані, міжгалузеві та вузькогалузеві терміни. Загальноновживані терміни – це терміни, які в однозначній мірі використовуються в майже усіх сферах діяльності фахівця (*der Ertrag*; *die Quelle*; *der Markt*; *das Merkmal*). Ці терміни становлять основну частину мови аграрного дискурсу. Вони вживаються в повсякденному, загальновідомому сенсі, тому прості і загальнозрозумілі. Особливістю міжгалузевих термінів є те, що його можна зустріти або в споріднених, або в віддалених сферах діяльності фахівців (*das Getreide*; *die Radlast*; *die Mälzerei*; *die Brauerei*; *der Stickstoff*; *der Getreidespeicher*; *die Schädlinge*).

Але найбільшу складність створюють так звані вузькогалузеві або спеціальні терміни – це терміни, що вживаються лише в одній галузі науки, в нашому випадку агрономії. Їх існує велика безліч відповідно до величезної кількості об'єктів і предметів наукової та професійної діяльності фахівця (*die Ernte*; *die Aussaat*; *die Silierung*; *der Klee grass*; *das Freiland*; *die Triebspitze*). Для них характерна однозначність та нечленованість структури багатокomпонентних термінів.

Семантичні відношення між компонентами складних термінів об'єднані однією загальною ознакою: перший компонент уточнює, конкретизує значення другого – *das Grundwasser* (підземні води), *die Nitratbelastung* (забруднення нітратами), *die Regenwürmer* (дощові черв'яки), *die Nutzpflanze* (технічна культура), *die Viruserkrankungen* (вірусні захворювання), *das Viehfutter* (корм для худоби), *die Ölfrucht* (олійна культура). На відміну від атрибутивних термінів в копулятивних словах встановлюється сурядний зв'язок між компо-

нентами (*die Knollengemüsenarten* – різновиди коренеплодів; *die Bodenfruchtbarkeit* – родючість ґрунту; *der Futtermangel* – нестача корму; *die Bodenbearbeitung* – обробка ґрунту; *der Getreideertrag* – врожайність зернових культур; *die Blattoberfläche* – поверхня листа). Компоненти цих термінів перебувають у синтаксично рівноправних відносинах. Однак терміни з сурядним зв'язком не отримали широкого розповсюдження в німецькій мові. Атрибутивно-копулятивні додавання характерні лише для трьох і більше компонентів термінів (*die Rübenvollerntemaschine* – бурякозбиральний комбайн; *die Trockenrohldichte* – щільність в сухому стані; *das Pflanzenschutzmittel* – пестициди; *die Schokoladenfleckenkrankheit* – плямистість шоколадна кінських бобів). Іноді виникають складності при перекладі таких термінів, тоді фахові знання студентів рідною мовою допоможуть коректно зрозуміти та перекласти їх на рідну мову.

2. Вживання науково-технічної фразеології. В своєму щоденному професійно орієнтованому мовленні агроном використовує стійкі словосполучення (*in der Lage liegen, zur Verfügung stehen, in diesem Zusammenhang, eine schlagende Bedeutung erhalten, eine bedeutende Rolle einnehmen, in Erwägung ziehen*), слова та словосполучення для послідовного та логічного зв'язку окремих елементів тексту (*einerseits, aufgrund, zentrale Punkt, auf der Basis, nach dem Befund, konsequenterweise, nach dem Befund*), слова, які свідчать про ступінь вірогідності (*deutlich, direkt so, sicher, eben, nicht einschließlic, unbesprechen, bestimmt, natürlicherweise*), об'єктивність наведеної інформації (*erheben, beweisen, behaupten, finden, überlegen*) та абсолютність тверджень (*mit Bewusstheit, mit Sicherheit*).

3. Вживання професіоналізмів. Деякі вчені вважають поняття «термін» та «професіоналізм» синонімічними, оскільки вони можуть слугувати для визначення одних і тих самих професійних об'єктів, процесів та дій. В словнику лінгвістичних термінів професіоналізми трактують як «слова та обороти, які властиві людям однієї професії» [2]. На відміну від термінів, які характерні як для усного, так і для письмового спілкування, професіоналізми переважно використовуються в усному спілкуванні та є його базовими мовними елементами.

Професіоналізми полегшують комунікацію, роблять її більш доступною для швидкого супроводу виробничих процесів. Останнім часом все

більше фахівців в аграрній сфері під час своєї професійної діяльності широко використовують професіоналізми навіть під час офіційного спілкування, що робить їх мову більш виразною та емоційною.

4. Використання професійних жаргонізмів. Даний вид лексичних одиниць не виходить за рамки представників певної професії в ситуаціях непрофесійного спілкування. Жаргонізми частіш за все відображають гумористичне або фамільярне відношення до предмету дійсності. Вони використовуються лише в неофіційному усному та письмовому професійно орієнтованому спілкуванні. Спілкування, з використанням професійних жаргонізмів, можливе виключно між представниками однієї професії, якщо предмет розмови не виходить за рамки вузьких професійних тем. Професійні жаргонізми відображають специфіку професії, а не є засобом ізоляції. За допомогою цих одиниць можна позначити не тільки значимі професійні об'єкти, але й такі їх характеристики, властивості, відношення, які не репрезентовано в термінах.

5. Використання скорочень та абревіатур. Для писемного спілкування є характерним вживання таких скорочень та абревіатур, як акроніми (*AG – Arbeitsgemeinschaft – спілка працівників; GEBA – Gemüsebau – овочівництво; DWD – Deutscher Wetterdienst*), апокопи (*Glc – Glucose – глюкоза; Öko-Produkte – Ökologische Produkte – екологічно чисті продукти; Biogas – biologische/biochimische Gas – біологічний/біохімічний газ*) та контамінації (*GaLaBau – Garten- und Landschaftsbau – дизайн ландшафту та саду; GefStoffV – Gefahrstoffverordnung – закон про використання шкідливих речовин*). Крім того, в текстах можна зустріти графічні скорочення, що слугують для позначення мір, одиниць або величин: *kg. – Kilogramm; mm – Millimeter; km. – Kilometer; cm. – Zentimeter; qm – Quadratmeter*. До цієї групи належать такі скорочення, як *d.h – das heisst; z.B. – zum Beispiel; usw. – und so weiter; i.D. – im Durchschnitt*. Усі скорочення та абревіатури є офіційними, тому потрібно передавати їх через відповідники у рідній мові, без змін.

Граматичні особливості німецькомовного професійно орієнтованого спілкування поділяються на морфологічні та синтаксичні. Спочатку розглянемо морфологічні особливості. Типовою ознакою професійної мови фахівців-агрономів є номінальний стиль. Іменники є дуже вживаними на письмі та під час усного спілкування. В текстах часто зустрічаються віддієслівні іменники, утворені від перехідних дієслів

та суфіксів *-ung* (*die Verdunstung; die Atmung; die Einlagerung*), а іменникові інфінітиви на *-en* не є поширеним явищем.

Для уточнення та визначення іменників широко використовуються означення. Вони виступають засобом мовної економії та є додатковим показником номінального стилю, що є характерним для мови за фахом. Як означення часто вживається родовий відмінок (*Sprossknolle der mehrjährigen Kartoffelpflanze; die Größe der Knollen*), а поширені означення мають дієприкметник I (*tiefliegende Knospen; die ausreichende Luftzirkulation*) або II (*ein biologisch geführter Bauernhof; der kompostierte, von den Tieren erzeugte Mist*).

В текстах аграрного спрямування прикметники вживаються для мовного та змістовного ущільнення, вони створюють змістовні уточнення, а також завершеність. При аналізі текстів аграрного спрямування часто зустрічаються прикметники з такими суфіксами: *-arm, -frei, -fremd, -leer, -los, -rein* (вони надають прикметникам значення відсутності у предмета тієї чи іншої ознаки, властивості); *-voll, -reich, -behaftet, -bestückt, -fähig* (вони мають загальне значення вказують на наявність у предмета ознаки або властивості); *-beständig, -dicht, -fest, -sicher, -geschützt, -isoliert* (вони мають загальне значення «стійкий, непроникний, безпечний»); *-weise, -mäßig, -gemäß, -recht* (вони мають значення «відповідність встановленим правилам, порядку, закону»).

Під час німецькомовного професійно орієнтованого спілкування вживаються займенники. Частотність використання певних займенників залежить від стилю мовлення. Для наукового та офіційно-ділового стилю частотним є вживання займенників першої та третьої особи однини та множини. Для розмовного – переважає використання першої особи однини та множини, але й всі інші є достатньо вживаними.

Дієслова переважно представлені в третій особі однини, рідше в першій особі множини для передачі множини авторів. Частотність вживання дійсного (Indikativ), наказового (Imperativ) та умовного способу (Konjunktiv) дії залежить від стилю мовлення. Вживання індикативу є характерним для всіх стилів мовлення. Наказовий спосіб використовується в офіційно-діловому та розмовному стилі, для наукового стилю він є не типовим. Для передачі цитат та припущень використовують умовний спосіб. Для вираження можливості або необхідності найчастіше застосовуються модальні дієслова «können», «müssen» та «sollen». Для

негативного або обмеженого зображення певного явища або процесу використовується модальне дієслово «dürfen». Для висловлювання бажання або вираження власної позиції автор тексту використовує модальне дієслово «wollen». Модальні інфінітивні конструкції застосовуються для вираження можливості або необхідності, найчастіше вживається пасивна конструкція з «sein+zu+Inf». Також для наукового стилю частотним є використання пасивного стану дії (Vorgangspassiv).

Серед синтаксичних особливостей професійно орієнтованих текстів має значення довжина речень. Вона змінюється в залежності від стилю мовлення. В науковому стилі розповсюджені довгі речення, типовим для них є велика кількість сполучників, які поєднують між собою другорядні речення для пояснення складних наукових явищ. Найчастіше використовують відносні підрядні речення (Relativsätze), сполучникові підрядні речення (Konjunktionalsätze), підрядні речень часу та умови (Temporal- und Bedingungsätze) та прислівникові підрядні речень (Adverbialsätze). Під час спілкування в офіційно-діловому або розмовному стилі речення переважають більш прості та нескладні за своєю структурою. Найчастіше вживані сполучники (weil; da; so dass; obwohl; um...zu; sondern), прислівники (nämlich; folglich; jedoch; andererseits), прийменники (bei; wegen; aus; mit; trotz; zu; für; durch, vor, nach) та звороти (aus diesem Grund; im Falle; zu diesem Zweck; mit Hilfe von; durch den Einsatz) використовуються як засоби міжфразового зв'язку у реченнях усіх типів.

Серед стилістичних засобів, що вживаються під час німецькомовного професійно орієнтованого спілкування, найпоширенішими є порівняння, метафора та епітет. Порівняння є найрозповсюдженим прийомом, що агроном використовує під час професійного спілкування. Він застосовується для наочного та детального опису об'єкта дослідження, а також для виділення в ньому однієї характерної особливості, специфіку якої автор хоче показати або поглибити. Порівняння передбачає виокремлення певної ознаки, яка притаманна порівнюваним предметам або явищам при повній розбіжності інших рис. Порівняння пов'язане із асоціаціями, що виникають у слухача або читача, наочністю чи описом явища, дії або предмету.

Для німецькомовного професійно орієнтованого спілкування вживаною є й метафора. В німецькій мові розрізняють метафори за фор-

мою (*die Mondbohne* – квасоля луновидна; *das Kreuzblatt* – хрестовниця; *die Papierblume* – сухоцвіт), за кольором (*die Goldhirse* – жовтозабарвлене просо; *die Goldblume* – календула; *die Feuerbohne* – червона квасоля) та функціональною ознакою (*der Elternstamm* – батьківська лінія; *das Jugendblatt* – первинний листок; *die Hundsgurke* – скажений огірок).

Ще одним стилістичним засобом, що використовують агрономи в своєму мовленні, є епітет. Він є художнім, образним означенням, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії. Епітет має суб'єктивний характер, оскільки має емоційне значення або забарвлення.

Отже, німецькомовне професійно орієнтоване спілкування фахівців-аграріїв ґрунтується на загальних соціально-психологічних закономірностях і орієнтується на успішне й ефективне виконання професійних обов'язків, включає обмін пропозиціями, вимогами, поглядами, мотивами з метою розв'язання конкретних проблем, підписання угод чи встановлення інших відносин між суб'єктами спільної діяльності. Під час професійного спілкування фахівці послуговуються мовою професійного спілкування. Вона не має своєї специфіки та підпорядкована загальноприйнятим нормам літературного мовлення (орфоепічним, лексичним, фразеологічним, морфологічним, синтаксичним), але має свої лінгвістичні особливості, а саме: лексичні (терміни, науково-технічна фразеологія, професіоналізми, жаргонізми, скорочення та аббревіатури), граматичні (номінальний стиль, модальні дієслова, пасивний стан, довжина речень) та стилістичні (метафори, порівняння та епітети).

4. Модель формування готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування у майбутніх аграріїв

Процес формування готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування є доволі складним, в ньому важливу роль відіграють педагогічні умови, які являють собою «цілісну інтегративну систему чинників, свідомо створену педагогами з метою забезпечення продуктивного протікання навчального процесу та досягнення прогнозованого результату» [1]. Аналіз науково-теоретичної літератури та досвід викладання німецької мови в аграрних вишах дає змогу стверджувати, що процес німецькомовної підготовки буде продуктивним,

якщо буде реалізовано комплекс взаємопов'язаних та взаємозумовлених внутрішніх та зовнішніх педагогічних умов.

Як показує досвід викладання німецької мови в аграрних вишах України, більшість студентів мають недостатній початковий рівень німецькомовної підготовки. Це обумовлює нагальну потребу у формуванні позитивної мотивації до вивчення німецької мови для подальшого професійно орієнтованого спілкування. На початку курсу бажано проводити тестування студентів для виявлення одного з трьох типів мотивації – мотивація на успіх, мотивація на невдачу, мотивація на випадок, коли мотиваційних полюс яскраво не виражений. Аналіз результатів цього тесту дозволяє викладачу правильно розподілити свою увагу та вибудувати відносини зі студентами.

Іншою внутрішньою педагогічною умовою, що впливає на ефективність процесу формування готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування, є урахування психологічних особливостей студентів-аграріїв. До таких особливостей відноситься тип нервової системи студента. З'ясовано, що студенти з інертною нервовою системою менш сензитивні до іноземних мов, ніж власники рухливо типу. Крім того, прийнято вважати, що студенти-інтроверти менш здібні до вивчення іноземної мови, ніж екстраверти. Однак, неодноразово було помічено, що особи з першим типом нервової системи компенсують цей недолік ретельнішим плануванням та самостійним контролем своєї діяльності. Це допомагає їм не тільки покращити свої знання, але й сприяє розвитку розумових здібностей та позитивних рис особистості. Для інтровертів потрібні стимуляції для включення до загальної діяльності. Для екстравертів навпаки важливо контролювати поведінку, даючи можливість навчитися слухати та з повагою ставитися до інших учасників групи.

Міжособистісні відношення впливають на формування готовності до німецькомовного спілкування студентів і в якості зовнішніх педагогічних умов, коли мова йде про налагодження продуктивної педагогічної взаємодії між викладачем та студентами та підтримку позитивного клімату в групі. Взаємодія викладача та студента є «багаторівневим процесом, під час якого відбувається одночасне засвоєння як мотиваційно-сміслової, так і предметно-операційної сторін майбутньої професії, тобто відбувається як особистісне, так і професійне зростання» [10].

Під час позитивної взаємодії викладача з академічною групою відбувається процес формування колективу та створення сприятливого мікроклімату, який відіграє вирішальну роль при організації навчального процесу та формуванні готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування.

Не менш важливою зовнішньою педагогічною умовою для ефективного навчання студентів-аграріїв німецької мови за професійним спрямуванням є забезпечення міждисциплінарних зв'язків гуманітарного, соціально-економічного та професійно-практичного циклів підготовки. Поєднання матеріалів двох або більше навчальних дисциплін різних циклів підготовки в одну діяльність грає велику роль в міждисциплінарності, яка здатна підвищити рівень засвоєння знань з фахових дисциплін та зацікавити студентів у вивченні непрофільних дисциплін спеціальності, одна з яких – «Німецька мова (за професійним спрямуванням)» в аграрних закладах вищої освіти.

Така координатія визначає наступну важливу умову формування готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування, а саме: використання методів, форм та засобів навчання, які моделюють майбутню професійну діяльність аграрія. Аналіз посадових обов'язків агронома дає підстави стверджувати наступне. Сучасний фахівець-аграрій в процесі своєї професійної діяльності повинен бути готовим до усного та письмового спілкування на професійні теми у різних форматах (виступи на конференціях, стажування на закордонних підприємствах, спілкування на виробництві з іноземними колегами, ділове листування). Це ставить викладача перед необхідністю моделювати виробничі ситуації у процесі викладання, наприклад, за допомогою кооперативного навчання, кейс-стаді та ін.

Сучасні умови навчання в умовах карантину визначають додаткові фактори в побудові моделі іншомовного професійно орієнтованого спілкування фахівців-аграріїв. Відповідність вимогам сьогодення породжує необхідність урахування особливостей дистанційної форми навчання. В умовах, коли однією з необхідних форм навчання залишається дистанційна, важливим стає вибір відповідних засобів навчання, тобто електронної освітньої платформи та інформаційно-комунікаційних технологій навчання. Серед розмаїття електронних освітніх платформ найбільшою популярністю користуються Moodle та Zoom.

Специфіка віддаленої комунікативної взаємодії викладача зі студентами не може не вплинути на моделювання педагогічного процесу. Традиційно модель формування готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування студентів-аграріїв в якості базових включає в себе такі блоки: мотиваційно-цільовий (мета, завдання), теоретико-методологічний (підходи, принципи, педагогічні умови), змістовно-технологічний (зміст, методи, форми, засоби навчання) та результативно-оцінювальний (критерії, рівні).

Мотиваційно-цільовий блок грає вирішальну роль при побудові моделі навчання, він є фундаментом, на якому будується методика, що забезпечує зближення процесу навчання студентів з їх майбутньою професійною діяльністю, тобто моделювання цієї діяльності у навчальному процесі.

Теоретико-методологічний блок відображає методологічне підґрунтя процесу формування готовності студентів-аграріїв до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування та базується на методологічних підходах (системний, компетентнісний, діяльнісний, особистісний та інтеграційний), загальнодидактичних (наочності, міцності, свідомості, науковості, системності та послідовності) та специфічних (принцип професійно орієнтованого контекстного навчання, принцип особистісно-орієнтованого навчання, принцип комунікативної взаємодії та принцип проблемності) принципах. Також теоретико-методологічний блок містить педагогічні умови, які були описані вище, за яких викладач та студент працюють як партнери, спільно організують пошук, діяльність, аналізують та виправляють помилки, що забезпечує співпрацю, рівність та активність обох сторін.

Розробка змістовно-технологічного блоку відбувається з урахуванням освітньо-кваліфікаційних характеристик майбутнього фахівця, програмних результатів навчання, вимог державного освітнього стандарту та програми навчальної дисципліни. Реалізується цей блок через зміст навчальної дисципліни, методи, форми та засоби навчання.

Зміст німецькомовної підготовки студентів-аграріїв має проектуватися не просто як знакова система разом з діяльністю щодо його засвоєння, а як предмет діяльності студента. В такому випадку засвоєння буде здійснюватися у контексті цієї діяльності, де знання виконуватимуть функцію орієнтованої основи діяльності, засобів її регуляції,

а форми організації навчальної роботи студентів виступатимуть як форми відтворення змісту, що засвоюється.

Для досягнення поставленої мети зміст навчання охоплює сфери спілкування майбутнього агронома (побутову, соціальну, професійну), теми («Аграрна освіта», «Сільське господарство України та Німеччини», «Фермерське господарство», «Овочівництво», «Садівництво», «Техніка та обладнання», «Тваринництво»), а також типові ситуації усного німецькомовного професійно орієнтованого спілкування (ділове інтерв'ю з роботодавцем під час прийому на роботу; участь у круглих столах при обговоренні проблемних питань; спілкування з іноземними колегами чи партнерами через різні соціальні додатки або під час особистих зустрічей; виступи на конференціях, семінарах чи симпозіумах).

Крім технологічних Інтернет-засобів, традиційно використовуються допоміжні засоби навчання. Як правило, це аудіо-, відео- та друквані матеріали з різних німецькомовних сайтів – Deutsche Welle, Der Spiegel, Die Zeit, Süddeutsche Zeitung, Die Welt, електронні фахові видання – Agrarheute, Hofheld, Technikbörse, Gemüse, Agrajo, допоміжний граматичний матеріал – derdiedaf.com, Lingolia Deutsch, словники, довідники.

Змістовно-технологічний блок запропонованої моделі містить також технології та методи, що стануть у нагоді викладачу під час онлайн-занять. З метою ефективної організації самостійної роботи можливим є використання кооперативного навчання з методом «Мозаїка» та технології кейс-стаді. Особливості цих технологій дають змогу студенту максимальний обсяг завдання виконувати самостійно – ознайомитися з новою лексикою, вивчити проблему, знайти потрібну інформацію в Інтернеті, а на онлайн-заняттях вступати в дискусію, висловлювати свої думки з приводу тієї чи іншої теми.

Використання вищезазначених методів, форм та засобів навчання забезпечує ефективний процес підготовки майбутніх аграріїв до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування. Вони дають можливість студентам подолати мовний бар'єр, сформувану стратегію ведення бесіди, удосконалити уміння висловити власну думку, дискутувати та аргументувати свою позицію.

Результативно-оцінювальний блок моделі включає мотиваційно-професійний, змістовно-когнітивний та комунікативно-діяльнісний

критерії та рівні готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування. Кожен рівень готовності відповідає певному ступеню володіння німецькою мовою (високий рівень – B2, достатній – B1, задовільний – A2, низький – A1).

Отже, охарактеризовані вище науково-методичні засади формування готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування у студентів аграрних закладів вищої освіти окреслені з урахуванням особливостей викладання німецької мови майбутнім аграріям.

5. Висновки

Пошук шляхів розв'язання проблеми формування готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування у майбутніх фахівців агропромислової галузі є нагальною потребою сьогодення, що обумовлено вимогами до якості професійної та іншомовної підготовки студентів закладів вищої освіти. Аналіз іншомовної підготовки в аграрних вишах показав, що вона необхідна для підвищення рівня професійної підготовки студентів аграрних спеціальностей, допомагає збагатити загальнокультурні та професійні знання, розширити можливості професійної діяльності та удосконалити важливі фахові компетентності.

Іншомовне спілкування здійснюється на основі встановлених норм і спрямовується на досягнення порозуміння засобами німецької мови. Мова професійного спілкування підпорядкована загальноприйнятим нормам літературного мовлення, але має свої лінгвістичні особливості (лексичні, граматичні, стилістичні). Ефективна модель формування готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування у майбутніх фахівців-аграріїв містить чотири блоки. Це мотиваційно-цільовий (мета, завдання), теоретико-методологічний (підходи, принципи, педагогічні умови), змістовно-технологічний (зміст, методи, форми, засоби навчання) та результативно-оцінювальний (критерії, показники та рівні сформованості). Впровадження в професійну підготовку майбутніх аграріїв авторської структурно-функціональної моделі, реалізація розроблених і теоретично обґрунтованих науково-методичних засад іншомовної комунікації забезпечать успішність формування у студентів готовності до німецькомовного професійно орієнтованого спілкування.

Список літератури:

1. Барсук С.Л. Педагогічні умови формування іншомовного професійного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Херсон, 2016. 258 с.
2. Жеребило Т.В. Словарь лингвистических терминов и понятий. Назрань : Пилигрим. 2016. 610 с.
3. Івасів Н.С. Професійна іншомовна підготовка майбутніх фахівців з туризмознавства як педагогічна проблема. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2017. V. (54). Issue 126. P. 21–25.
4. Курлянд З.Н. Професійно-креативне середовище ВНЗ – передумова підвищення якості підготовки майбутніх фахівців. *Педагогическая наука: история, теория, практика, тенденции развития*. 2009. № 1. С. 18–26.
5. Можаровська О.Є. Формування готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування майбутніх фахівців у коледжах технічного профілю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2016. 278 с.
6. Нітенко О.В. Іншомовна підготовка фахівців права в трицикловій системі вищої освіти: європейський досвід : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2015. 446 с.
7. Пахомова Т.О., Піддубцева О.І. Формування готовності до німецькомовного спілкування як складова професійно орієнтованої освіти майбутніх аграріїв. *Scientific research of the XXI century*. Volume 2 : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS publishing service. 2021. С. 174–179. DOI: 10.51587/9781-7364-13302-2021-002-174-179
8. Рагіна Ж.М. Аналіз сформованості компонентів готовності до професійного спілкування у майбутніх іноземних спеціалістів-медиків. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2017. № 53. С. 230–238.
9. Розов В. І. Комунікативна підготовка співробітників правоохоронних органів : навч. пос. Київ, 2015. 160 с.
10. Рябенко В.І. Деякі концептуальні проблеми навчання і виховання студентів у сучасних вищих навчальних закладах України. *Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис*. 2005. № 3. С. 40–44.
11. Сотер М.В. Формування готовності майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Херсон, 2018. 297 с.
12. Триндюк В.А. Формування готовності до академічної мобільності у студентів вищого технічного навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луцьк, 2017. 273 с.
13. Якушко К.Г. Педагогічні умови формування професійно орієнтованого іншомовного спілкування у студентів технічних спеціальностей аграрних університетів : монографія / за наук. ред. Л. О. Калмикова. Київ : Компрінг, 2017. 242 с.

References:

1. Barsuk S.L. (2016) Pedagoghichni umovy formuvannja inshomovnoho profesijnogho movlennja majbutnikh sudnovodijiv na zasadakh komunikativno-kognitivnoho pidkhotodu [Pedagogical conditions for the formation of foreign language professional speech of future shipmasters on the basis of communicative-cognitive approach] (PhD Thesis), Kherson: Khersonskij Derzhavnyj Universytet.
2. Zherebylo T.V. (2016) *Slovarj lynghvystycheskykh terminov y ponjatyj* [Dictionary of linguistic terms and concepts]. Nazranj: Pylyghym. (in Russian)
3. Ivasiv N.S. (2017) Profesijna inshomovna pidghotovka majbutnikh fakhivciv z turyzmoznavstva jak pedagoghichna problema [Professional foreign language training of future specialists in tourism as a pedagogical problem]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, v. (54), issue 126, pp. 21–25. (in Ukrainian)
4. Kurljand Z.N. (2009) Profesijno-kreatyvne seredovyshhe VNZ – peredumova pidvyshhennja jakosti pidghotovky majbutnikh fakhivciv [The professional-creative environment of the university as the prerequisite for improving the quality of training of future specialists]. *Pedagoghycheskaja nauka: ystoryja, teoryja, praktyka, tendency razvytyja* [Pedagogical science: history, theory, practice, development trends], pp. 18–26. (in Ukrainian)
5. Mozharovska O.Je. (2016) Formuvannja ghotovnosti do profesijno orijentovanogho inshomovnoho spilkuvannja majbutnikh fakhivciv u koledzhakh tekhnichnogho profilju [Formation of readiness for professionally oriented foreign language communication of future specialists in technical colleges] (PhD Thesis), Vinnycja: Vinnyckyj derzhavnyj pedagoghichnyj universytet imeni Mykhajla Kocjubynskogho.
6. Nitenko O.V. (2015) Inshomovna pidghotovka fakhivciv prava v trycyklovij systemi vyshhoji osvity: jevropejskij dosvid [Foreign language training of law specialists in the tricycle system of higher education: European experience] (Doctor's thesis). Kyiv: Nacionaljna Akademija Pedagoghichnykh Nauk Ukrainy.
7. Pakhomova T.O., Piddubtseva O.I. (2021) Formuvannja ghotovnosti do nimeckomovnoho spilkuvannja jak skladova profesijno orijentovanoji osvity majbutnikh agrarijiv [Formation of readiness for German-language communication as a component of professionally oriented education of future farmers]. *Scientific research of the XXI century*. Volume 2: collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS publishing service, pp. 174–179. DOI: 10.51587/9781-7364-13302-2021-002-174-179 (in Ukrainian)
8. Raghrina Zh.M. (2017) Analiz sformovanosti komponentiv ghotovnosti do profesijnogho spilkuvannja u majbutnikh inozemnykh specialistiv-medykiv [Analysis of the formation of readiness' components for professional communication at future foreign medical specialists]. *Pedagoghika formuvannja tvorchoji osobystosti u vyshhij i zaghaljnoosvitnij shkolakh* [Pedagogy of formation of creative personality in higher and general education schools], pp. 230–238. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2017_53_32 (in Ukrainian)

9. Rozov V.I. (2015) *Komunikatyvna pidghotovka spivrobitnykiv pravoookhoronnykh orghaniv: navch. pos.* [Communicative staff's training of law enforcement agencies: book] Kyiv. (in Ukrainian)

10. Rjabchenko V.I. (2005) Dejaki konceptualjni problemy navchannja i vykhovannja studentiv u suchasnykh vyshhykh navchaljnykh zakladakh Ukrainy [Some conceptual problems of teaching and educating students in modern higher educational institutions of Ukraine]. *Vyshha osvita Ukrainy: teoretychnyj ta nauko-metodychnyj chasopys* [Higher education in Ukraine: theoretical and scientific-methodical journal], no. 3, pp. 40–44. (in Ukrainian)

11. Soter M.V. (2018) Formuvannja ghotovnosti majbutnikh inzheneriv-sudnomekhanikiv do mizhkuljturnoji komunikaciji [Formation of future marine engineers' readiness to intercultural communication] (PhD Thesis), Kherson: Khersonsjkyj Derzhavnyj Universytet.

12. Tryndjuk V.A. (2017) Formuvannja ghotovnosti do akademichnoji mobiljnosti u studentiv vyshhogho tekhnichnogho navchaljnogho zakladu [Formation of academic mobility readiness of students of higher technical educational establishment] (PhD Thesis), Lucjk: Ckhidnojevropejskij Nacionaljnij Universytet imeni Lesi Ukrajinky.

13. Jakushko K.Gh. (2017) Pedagoghichni umovy formuvannja profesijno orijentovanogho inshomovnogho spilkuvannja u studentiv tekhnichnykh specialjnostej aghrarnykh universytetiv: monografija [Pedagogical conditions of formation of professionally oriented foreign language communication at students of technical specialties of agrarian universities: monograph]. Kyiv: Komprint, pp. 216–242. (in Ukrainian)